

AZ ÚT

Folyóirat a lelkipásztori és nevelői munka számára

XXV. ÉVFOLYAM.

1943. 10. SZÁM.

A L A P I T O T T A : R A V A S Z L Á S Z L Ó

T A R T A L O M :

Dávid Gyula: A házasság és család.
(Hogyan kell a családalapításra ké-

BCU Cluj / Central Unszúlni?) Library Cluj

Tőkés István: Egyház és állam.

Kali Sándor: Idei tanévkezdési nehézségek.

LELKÉSZNÉK SZÁMÁRA.

Kiss Istvánné: Papné az egyháztársadalmi munkában.

VASÁRNAPI ISKOLA.

Kozma Tibor: Vezérgondolatok Fankhauser vasárnapi iskolai tanításaihoz.

Dr. Mózes András: Felelősség a vasárnapi iskoláért.

IRODALOM.

Dr. Gönczy Lajos: Az új énekeskönyv felé.

Lukácsy Imre: Beszél a mult.

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK: DR. IMRE LAJOS, DR. TAVASZY SÁNDOR

ELŐFIZETÉSI ÁRA: EGYÉVRE 8— PENGŐ. — EGYES SZÁM ÁRA 80 FILLÉR

KÉRELEM.

Tisztelettel kérjük lapunk előfizetőit, hogy az előfizetési díjakat minél sürgősebben küldjék be. Mivel már többször is közöltünk erre vonatkozó felhívást a lapban és csekklapot is küldöttünk, kérjük az előbb már erre a célra küldött csekklap felhasználását. Jelen számunk oímszalagján mindenki részére feltüntetjük, mennyi hátraléka van és kérjük ennek sürgős rendezését, hogy a nyomda iránti kötelezettségünknek eleget tudjunk tenni és a lap megjelenésében zavarok ne álljanak elő.

BCU Cluj / Central University Library Cluj **A KIADÓHIVATAL.**

M é g k a p h a t ó :

DR. KISS TIHAMÉR:

A ref. népfőiskola a vallásos nevelés szolgálatában.

Ára 30 fillér.

KOZMA TIBOR:

Az „Imago Dei“ problémája és a prédikált Ige.

Ára 5.— Pengő.

RAVASZ LÁSZLÓ:

Hít és engedelmesség.

Ára 7.— Pengő.

A világot legyőző hit.

Irták: Dr. Tavaszy Sándor, Dr. Imre Lajos, Dr. Gönczy Lajos, Dr. Nagy Géza és Nagy András. Ára 1'20 Pengő.

A házasság és a család

Hogyan kell a családalapításra készülni?

III.

Első hallásra ezzel a kérdéssel is úgy vagyunk, mint általában az előbbivel: nem sokat mond. De csak addig, amíg a kérdés felületét nézzük.

Azt lehetne gondolni, hogy sokakra nézve közömbös kérdés. Csak azokat érdekli talán, akik még előtte vannak a házasságnak. Azok számára azonban, akik már házaseletet élnek, nincs meg az újakezdés, vagy éppen az újrakészülés lehetősége. Azt gondolhatják sokan, hogy csak a fiatalok kérdése, de majd kifizűnik, hogy éppen olyan felelősségteljes kérdése a szülőknek is. Mindenesetre fontosabb, hogy mit hisz az ifjú elkövetkező életszakaszáról, miképpen készül arra, de ép oly fontosnak kell lenni annak is, hogy hogyan készül a szülő, gyermekének döntő lépésére.

Rövid emberi életünknek három nagyfontosságú eseménye van. A három közül kettő tőlünk függetlenül történik: születünk és meghalunk s nem mi döntünk a felől, hogy mikor szülessünk és mikor haljunk meg. A harmadik azonban, amely a kettő közé esik, mely életünk rövidebb-hosszabb vonalából a legnagyobb szakaszt igényli magának: *a házaselet ideje*. Itt meg van adva a lehetőség az előkészülésre, önkéntes és szabad elhatározásra, magunk döntünk a felől, hogy amikor a házasság külső élettani követelményeire testünk megérett, mikor, hogyan, milyen előkészülettel, milyen elhatározással, milyen végső célkitűzéssel indulunk a házaseletre. Mivel az ember szabad elhatározása itt érvényesül a leginkább, éppen azért itt kell a családi élet helyes folytatása érdekében minél nagyobb, egész életre meghatározó befolyást gyakorolni.

1. A valamire való készülést s annak a módját mindig a cél határozza meg, amely felé haladok. Ha tehát azt kérdezem: hogyan kell a családalapításra készülni, akkor állandóan szem előtt kell tartanunk a házassági és családi életnek az előbbi előadásban már vázolt rendeltetését. A cél világos látása óv meg a bizonytalanságtól, tétovázástól, az idő előtti elbukástól.

A házassági életnek a célja: az emberiség fenntartása, uralkodása a világ felett, megtartóztatás a parázna élettől s egy mély lelki közösség kiépítése és annak állandó építése. Ez a cél határozza meg előkészületünket a családalapításra. A cél követelménye szerint az előkészületnek — amint látjuk — vannak *testi, lelki, szociális és vallásos követelése*i. Lássuk ezeket sorban.

a) A házasság a két különböző nemnek *testi közössége* is. Éppen ezért nem közömbös, hogy testileg ki hogyan készül a családalapításra, erre a *testi* közösségi életre. Általában nagyon szívesen agyonhallgatják az emberek a házasság előtti testi előkészülés komolyságát s a testi vonatkozás követeléseiről szívesebben csak a házaseslet területén belül beszélnek.

A házasságnak isteni rendelésben meghatározott követelése azt kívánja, hogy az ifjúnak, *lánynak* és *fiúnak* különbség nélkül, testi előkészületét az *isteni rendelés alá kell állítani*. Világossá és tudatossá kell előtte tenni, hogy *testi adottsága az isteni rendelés végrehajtására adott lehetőség*, amelyet holmi időközi, egyéni kívánások és vágyak kielégítésére lekötni nem szabad. Szeretnék néhány homályos felfogást átvilágítani s a keresztyén felfogás tűzével elégetni.

Találkozás azzal a hamis felfogással *először* mely a fiatal testi érést, azaz testiségében az emberi nem fenntartására való alkalmas voltának jelentkezését *bűnös megnyilvánulásnak* tekinti s benne alacsony, utálatos, bűnös gerjedést fedez fel. Ez az álláspont nemcsak téves, hanem káros is, mert ha az emberiség fenntartása érdekében adott nemiséget alacsony bűnös dolgoknak nyilvánítjuk, ezzel voltaképpen az isteni rendelkezést helyeztük hatályon kívül. A nemi adottságokkal lehet *élni* az isteni rendelkezés értelmében és érdekében, de lehet *visszaélni*, az önző szenvedélyek kielégítésére. *Nem az élés, hanem visszaélés bűn*. Ha magát a testiiséget bűnösnek nyilvánítjuk, ezáltal az ifjakban súlyos, de egyúttal felesleges lelkiismereti harcokat idézünk elő s arra kényszerítjük, hogy az isteni rendelés és az elhibázott emberi pedagógia malomkövei között örökdjék. Nem szabad bűnösnek hazudni azt, ami isteni rendelés követelménye és nem szabad elhazudni azt a követelést, amit Isten ígéje a test számára így fogalmaz meg: „*szaporodjatok*“ (Főnyad Dezső).

Ezzel a felfogással merő ellentétben áll — *másodszor* — az a racionális és vulgáris felfogás, mely szerint, ha az ifjú testileg érett a szaporodásra, akkor a *joga is megvan a gyakorláshoz*. Ezt a kárhuzatos gondolatot a racionális-liberális világszemlélet termelte ki és a kommunizmus lélek nélküli anyagias világszemlélete lopta be sok fiatalnak és szülőnek a gondolkozásába és életgyakorlatába. Az ilyen gondolkozású szülő például aggodalommal tekint serdülő fiára: — jaji, belebetegszik szegény, ha ki nem elégíti vágyait. Mások szabadelvű gondolkozása minden korlátot felemel az ifjúság elől ezzel a bölcselkedéssel: „Hadd tombolja ki magát, míg ifjú, kevesebb baja akad akkor a házasesletben“. Igaz, hogy ez a veszély főképp, sőt csaknem egészen a fiúifjúságot fenyegeti, de nem lekincsinylő módon lányok is ki vannak téve ennek, különösen ha a férjhezmenés lehetőségétől vannak megfosztva: — úgysem tudok már férjhez menni, minek várjak tovább — ezzel a vakmerő lépéssel férjhezmenésüknek még megmaradt kis lehetőségét is a semmire zsugorítják. Az ifjúnak önmagára és ifjútársára, vala-

mint a szülőnek ifjaira úgy kell tekintenie, *aki az érés folyamataiban van* az isteni parancs teljesítésére, tehát a valóságot előtte sem elhazudni, sem hamis színben feltüntetni nem szabad, hanem inkább annak a módját kell megkeresni, hogy a reá váró hivatás betöltése érdekében mikép tudja magát testi tisztaságában megőrizni. Nemcsak felfogásokat, hanem azokat a *módszereket* is el kell ítélnünk, amiképpen felnőttek a fiatalok tisztán való meglartását gondolják elérni. A modern pedagógiában egyre nagyobb tért hódít az a felfogás, hogy a fiatalokat az élet nemi vonatkozásairól *fel kell világosítani*. Sokan annyira mennek, hogy a felvilágosítást a nemi élettel való visszaélés megakadályozásának kizárólagos eszközeként fogadják el. A felvilágosításról — hogy kellő értéke szerint ítélhessük meg — meg kell jegyeznünk, hogy az ú. n. modern intellektualizmus szüleménye. Ez pedig a dolgok, a tények és az élet kérdéseinek *értelem* szerinti megítélését jelenti, melyben a vezetőszerp az intellektust, a gondolkozást illeti. Amikor ez a törekvés a nemi nevelés eszközeként a felvilágosítást ajánlja, azzal az elgondolással teszi, hogy az értelemre értelmi úton gyakorolt hatás, *tehát* maga a felvilágosítás megóvja az ifjút erkölcsi tisztaságában. Kárhuzatos tanítás, mert teljes ellentétben áll azzal, amit Pál apostol a külső és belső ember harcáról, a tudás és cselkvés, az akarat és képesség közötti áthidalhatatlan ellentétről mond. A modern intellektualizmus szerint az erkölcsi defektusok oka a felvilágosítás hiánya. Szeretném hangsúlyozni, hogy ez a módszer több veszéllyel jár, mint a mennyi haszonnal. Ugyanis nemcsak értelemre ható munka ez, hanem az érzékekre is és ahelyett, hogy figyelmét és akaratát az erőfikumtól elfordítaná, egyenesen ráirányítja, kíváncsivá teszi s az érzékiségnek oly heves tüzét szlíthatja fel, amelyet értelemmel ellottani nem képes. A szülők könyvtárában egy kis könyv jelent meg, melynek a címe: *A gölya mese helyett*. Egy pár szó szülőkhöz, fiúkhoz és leányokhoz. A növény és állatvilág képeit, hasonlatait igyekszik felhasználni a titok megfejtésére. Szó van itt sokmindenről: a virágok bibéjéről és porzójáról, a huszporzósokról, vagy ikozándriákról, a porzó és bibe érintkezéséről, a magházról, a kis bodócskáról, meg a szépen piruló gyümölcsről, majd a sűrű lombú magas fa csúcsán csicsergő pinyúrfiről. És valamelyik közeli bokorban pipelő feleségéről, vagyis a hímről és nőstényről, a nőstény madárka testrészcsekéjéről, a tojásról és a titokzatos módon a héj alá zárt mirigynedvecskéről, a pár hét múlva beköszöntő madárpapai és madármamai örömről, de nem felejtkeznek meg a Bodri és Fúrge kutyáról, világra jött kis kölykeiről stb., stb. s erre a sok felvilágosító bölcsességre jön a pedagógus bölcsességének a koronája: *most aztán érteled ügy-e?* t. i. a nagy titkot. Ez a módszer elfelejti, hogy az emberi biológia egészen más szabályokkal és követelményekkel áll előttünk, s az alkalmazott naiv analógia éppen arra a kérdésre nem derített fényt, amire kellett volna és éppen azt a területet vetkőztette meztelenre, amelynek nem árt, ha az ártatlan naivság himpora takarja.

A liberális felvilágosítást a keresztyén ismeret mértéke alá kell állítanunk és belőle csak annyit szabad megtartanunk, amennyi célunk eléréséhez közelebb segít. A felvilágosítással annak a kikerülhetetlen kényszernek akarunk eleget tenni — és ez fog határt szabni benne —, hogy ifjainkat a hamis ismeretek és idegen befolyás és felfogások áldozatául esni ne engedjük. Azt akarjuk elérni — és nem többet —, hogy ifjaink az elkerülhetetlen tudnivalókat *ne* mástól, züllött társaiktól, utcai kétes személyektől, vagy a maguk kárán kapják meg, hanem a *szülőktől* elsősorban. A más felvilágosításában nagyon sok a felesleges kioktatás, bölcsekedés, megfontolatlanság, viszont kevés az őszinte segítés, tanács, becsületesség. *A családnak* ezen a téren mind súlyosabb akadályokat kell legyőznie, hiszen a gyermek nevelése nincs a család kezében és az a pedagógiai elv, hogy a nevelés legjobb helye a család, voltaképpen csak papron érvényesül, a szülő már négy-öt éves gyermekéről és neveléséről lemond egy magasabb szociális pedagógiai elv érvényesítése érdekében. A családok is kezdik megszokni ezt a nevelési rendet, s beérni a hivatalos nevelés által igényelt időn kívül fennmaradó kevés idővel és ennek befolyásoló alkalmával. *A családi nevelésnek* kimondhatatlan *előnye* minden nevelési rendszer fölött, hogy sajátos követelménynek megfelelő egyéni nevelést biztosíthat gyermekének, míg családon kívül csak tömegbánásmód érvényesül, ahol akarva sem lehet eltüntetni azt a nehézséget, amit az egyének külön világa állít a nevelés elé. Ha pl. egy iskolai orvos fel akarja világosítani az ifjakat bizonyos dolgokról, megtörténik, hogy az orvosi előadás alatt az egyik növendék, mint már nagyon fölvilágosult, a markába röhög, míg egy másik, fejlődésében megkészt, vagy más életkörülmények között felnőtt előt, aki a családban tisztán és szemérmesen van nevelve, új világ elől hull le a takaró, talán olyankor, amikor őt ez a kérdés még nem izgatja. A tömegfelvilágosításnak olyan fiziológiai és pszichikai nehézségei vannak, amik a felvilágosítást éppen sajátos lényegétől fosztják meg. Továbbá a tapasztalat is azt mutatja, hogy a kérdés szakszerű vizsgálója és elemzője nem *Isten akarátának és rendelkezésének feltétele alatt tárgyalt*. Beszél olyan dolgokról, amikről hallgatni kellene, és hallgat olyan dolgokról, amikről pedig beszélnie kellene. Beszél különböző betegségek gyógyításáról, védőeszközökről stb., de viszont hallgat vagy csak nagyon halkán beszél a *tisztaság kizárólagos követelményéről*. Akit csak óvatosságra oktattunk és nem a *tisztaságra* nevelünk, annak sohasem lesz elég ereje a jelentkező kísértés elutasítására. A felvilágosításnak a tiszta életmód leírását kell nyújtania, az ellenkezőjét csak addig és olyan formában, míg a tiszta életmód megköveteli.

Az a hely, ahonnan ifjaink tisztán indulnak a házassági élet útjára és feladatainak teljesítésére: *a család*. Családjaink lelkét, szellemét, erkölcsét, beszélgetését, életmódját kell megtisztítani és ez a környezet fogja ifjainknak örök sebét begyógyítani, őket a családalapítás alkalmáig tisztán megőrizni. Ha igazat adunk a

szakértők ama állításának, hogy a tisztátalanság 99%-ban a tisztátalan külső ráhatás következménye, akkor észre kell ebből vennünk, hogy a tisztátalanság befolyását a tisztaság befolyásával kell lehetetlenné és hatástalanná tennünk. A tisztaság iránti személyes felelősséget lehet ébresztgetni erkölcsi, társadalomtudományi, irodalmi, gazdasági, egészségügyi kérdések tárgyalásával, de mindezekfelett álló felébresztője, ébrentartója és erősítője a *tiszta családi környezet nevelése*. A fiataloknak személyes és felelős életviszonyba kell kerülniök a tiszta élet forrásával és ennek oltalma alá kell magukat helyezniök. Lelki önnevelésre, továbbá az egész ember léleknevelésére van szükség, hogy az ifjúság az örökkévaló isteni rendelés titkát megértse, rendeltetése iránt a felelősséget felébredesse, magát ifjúsága útján tisztán megőrizze, elkövetkező hivatása érdekében testét a tiszta és fegyelmezett élet követeléseinek alávetse.

A családi és házassági életben reánk váró testi kötelezettségek, testünknek a teremtési rendelésben adott hivatása hangosan figyelmeztet: *a családalapítás biológiai előfeltétele a test tisztaságának megőrzése*. Ne féljen a fiatalság a tisztaság követelményétől: abba még senki bele nem pusztult! Higyjék, nagyon komolyan higyjék, hogy tisztaságuk jutalmát egy boldog házasságban, egészséges gyermekeikben és egy sikeresen megvívott küzdelem örömeiben fogják elnyerni.

A kelegye első darabja tehát a *tisztaság*.

b) Eddig még csupán neki vonatkozásban beszéltem a házasság egészségi követelményéről.

Tévedés volna azt hinni, hogy az egészségi követelményeket ezzel kimerítettük. Felelősséggel tartozunk önmagunk, leendő életársunk, leendő gyermekünk iránt, hogy egészségünket minden vonatkozásban legodaadóbban oltalmazzuk, magunkat az egészséges életfolytatásban edzzük és gyakoroljuk. Értelmezésem szerint a házassági parancs nemcsak azt a követelést hordozza magában, hogy általában *valamilyen* gyermekünk legyen, hanem hogy *egészséges* utódaink legyenek. Igaz, hogy egészséges szülők házasságából is származhatik beteg gyermek. De ez csak kivételes. Vannak azonban esetek, amikor a házasságból $\frac{1}{6}$ -öd részben testileg, vagy szellemileg fogyatékos gyermek születik. A polgári törvények is már ismernek egészségi szempontból fennálló házassági akadályt, mikor a házassági jogról szóló 31. tc. 17. §-a kimondja: „Tilos a házasságkötés az unokatestvérek között” és továbbmenőleg szabályozza a vérrokonsági akadály fennforgását. Ujabbban a törvény a házassulandók előzetes kötelező orvosi vizsgálatát írja elő. Igen, mert tapasztalati tény, hogy a vérrokonságból vagy egészségtelen szülőktől született gyermekek legtöbbször már első ízben valamilyen testi bénasággal vagy nyomoréksággal, vagy betegségre való hajlammal vannak megverve s késő leszarmazottaikban is valamilyen terhelttség formájában bosszulja megát az egészség követelményének mellőzése.

Nehéz volna emberileg az isteni törvénynek és rendelkezés-

nek az útját kiszabni és aprólékos pontossággal a testi egészség követeléseit a házasság szempontjából feltárni. Erre nem is vállalkozhatunk. De azt komolyan és testvéri felelősséggel kell hangsúlyoznunk, hogy minden fiatal testi egészségének megőrzésére gondot fordítson és gyermekeikben örökölhető, esetleg családjára nézve terhelést és megpróbáltatásokat hozó súlyos betegség esetén mind személyes, mind a közösségi élet érdekében inkább a *lemondást* válassza. Felelősséggel kell eldöntenie, hogy mit szabad és mit nem szabad tennie. Az egyén szabadságának oly nagymérvű korlátozását, mint amilyent nemzeti vagy szociális érdekből néhol bevezettek, vagy fokozottabban bevezetni szeretnének, csak abban az esetben tarthatjuk megengedhetőnek, ha a megköthető házasságból születendő gyermek előretudott teljes bizonyossággal hoz magával, magára és másokra nézve romlást. Nem szabad azonban felejtetnünk, hogy az ember természeti világtudományában is érvényesül az isteni gondviselés ereje, mely az ember által írt képletet letörli a tábláról, áthúzza a számításokat és gyümölcsöt érlel ott, ahol mi a magvetést feleslegesnek tartottuk.

A fiatalok házasságkötés előtt *orvosi vizsgálatnak* vetik alá magukat. A házasság megkötése vagy meg nem kötése tekintetében azonban ez oly késői intézkedés, aminek a figyelmeztetését csak kivételes és súlyos esetekben veszik tudomásul. Éppen előbbi előadásomban tettem említést a szerelem vak természetéről; ha a felek egymást megszerették, itt is áll, hogy visszatáncolni nehezen lehet. Amiképpen vegyesházasságoknál a vallás iránt nem elég akkor érdeklődni, mikor az összekötő jelkészt vagy az áldást osztó egyházat kell megválasztani, mert ha erős mindkét fél a maga vallásos meggyőződésében, akkor a súlyos összeütközések elkerülhetetlenek, éppen úgy az egészség felülvizsgálásának s ellenőrzésének nem a jegyességi időben kell megtörténni. Aki tudja magáról, hogy testileg vagy egészségileg házasságképtelen és mégis ráadja a fejét egy kaland lebonyolítására, akár férfi, akár nő az illető: könnyelmű és tisztességtelen.

A házasságra készülés és családalapítás második testi előfeltétele tehát az *egészség*.

(Folytatjuk.)

Egyház és állam.

Arra nem gondolunk, hogy problémánkkal kapcsolatban az egyháznak és államnak fogalmát akár röviden is imertessük. Bármennyire a viták középpontjában áll mindkét fogalom, ismertnek kell tekintenünk mindkettőt. Egyébként részletes előmunkálat anyagát kellene feltárnunk, ami fölöttébb kiterjesztené az amúgy is elég nagy területet felölelő problémakört. Viszont, ahol a gyakorlati szükség megkívánja, az *egyház-állam fogalomkomplexumnak egyik-másik kérdésére rátérünk* s ezáltal biztosítani kívánjuk esetleges fogalomzavarok előállítását.

Az egyház és állam kérdése a mindenkori történelmi helyzet szerint hol erősebben, hol gyengébb intenzitással áll az érdeklődés középpontjában. Akár az egyház, akár az állam lépje át saját határait, próbáljon a másik felett nagyobb befolyást vagy éppen hatalmat gyakorolni, szükségképpen adódnak a nehézségek. *Az utóbbi másfél évszázadban gyakran történt határátlépés főként az állam részéről* s ezért nem csodálható, ha kül- és belföldön egyaránt nagy érdeklődéssel tekintenek az egyház és állam viszonyára. Nekünk azonban tudnunk kell, hogy az állam és egyház kérdése alapján véve nem kívülről jövő probléma, hanem bármilyen történelmi helyzetben — *a legnyugodtabb időkben is — a biblián keresztül Isten által nekünk van szegezve.* Akkor is foglalkoznunk kellene vele, ha a külső helyzet szerint nem lenne úgynevezetten időszerű. Ilyenképpen nem egy politikai vagy egyházpolitikai útkeresésről, nem is valami esetleges tudományoskodásról, hanem a szentírásan keresztül Istennek arról az igényéről van szó, hogy ebben a vonatkozásban is tisztán lássunk. Ez az igény nincsen sem háborús sem békés időkhez kötve és teljesen független az állam és egyház viszonyának ilyen vagy olyan kedvező vagy kedvezőtlen alakulásától. Egy-szerűen: következik az íráshoz való hűségünkből, vagy más szóval: mindenkori *theológiai probléma.*

Ha így áll a helyzet, akkor tulajdonképpeni feladatunk az volna, hogy *kizárólag a bibliára támaszkodva vizsgáljuk meg az állam és egyház viszonyát.* Ez is a célja az alábbiaknak, de arról való tekintettel, hogy ha valahol, akkor itt igazán szükséges ismerni a történelmi hátteret, az eddigi kudarokat és eredményeket, a próbálkozásoknak hosszú sorát, szükségesnek látjuk röviden, de a lehetőségekhez képest mégis kimerítően *áttekinteni a kérdés histórikumát*, mert sok részletproblémát a nagy összefüggésben, és a különféle megjelenési formákhoz viszonyítva elevebben, tisztábban láthatunk. Ezért nézzük először az állam és egyház viszonyát *egyház-történeti síkon.*

Önként adódik egy négyes felosztás: 1. Az első három évszázad, amikor a keresztyén egyház üldözött egyház volt. 2. A IV—XV. század, amikor az egyház nemcsak elismert, hanem állam-egyház lesz élén a pápasággal a 3. A XVI—XVIII. század végéig, amikor a reformáció teljesen más beállításta tereli a kérdést. 4. A XVIII. század végétől napjainkig, amikor nem annyira az egyház, hanem az állam magatartását illetőleg történik gyökeres változás... Sok részletjelenségre, mint pl. a szektáknak és szabad egyházi mozgalmaknak az állammal szemben tanusított magatartására még csak ki sem térhetünk. Vizsgálódásainkban a történelmi egyházakat vesszük figyelembe, hiszen kétségtelen, hogy ezekben van az egyháztörténelem gerince.

I.

Az I—III. századokban a fiatal keresztyén egyház szemben találja magát az óriási római birodalommal, amelyben nem egyszerűen állammal, hanem egy totális állammal van dolgunk. Reprezentánsában, a római császárságban igényt tart alattvalóinak teljes hódolatára. *A császár Isten-igénnyel lép fel s imádatát alattvalóival megköveteli.* Mindenkinék az élete biztosítva van, de ennek feltétele, hogy a császárkultuszt elismerje és gyakorolja.

Ezzel az állami magatartással meg van szabva az irány. A keresztyén egyház, amely nem későbbi értelemben vett egyházi szervezet, hanem megannyi kisebb-nagyobb gyülekezetnek az összesége, nem illeszkedhetik bele minden további nélkül egy ilyen állami élet kereteibe. *Én vagyok az Úr, a te Istened és rajtam kívül ne legyenek idegen isteneid. Én vagyok az Úr és rajtam kívül nincs más Isten.* Ez elfogadott és megtartott parancs. Imádat egyedül Istent, Jézus Krisztust illeti meg s ezen a ponton minden megalkuvás ki van zárva.

Megoldhatatlannak s egyben kilátástalannak látszik a helyzet. A nagy úrt semmiképpen sem lehet áthidalni. *Katonaságnál s egyáltalán állami hivataloknál kötelező volt a császárra való eskü.* Aki nem vállalja, annak sorsa meg van pecsételve. Nemcsak Péter és Pál apostoloknak, hanem a Krisztusban hívő keresztyének belátatlan tömegeinek jutott osztályrészül Istenért a legválogatottabb halálmekkel mártíromságot szenvedni. *Vagy az állam, vagy Krisztus, vagy élet, vagy haldl.* A fiatal egyház az utóbbit választotta. A Néró féle szűkebb körű, csak Róma városára kiterjedő üldöztetést kisebb-nagyobb megszakítással, erősebb gyengébb intenzitással, beleszámlítva egy-egy átmeneti szélcsendet is, követték a többiek szakadatlan sorban egészen a háromszázad évek elejéig. *Az állam nem ismeri el a keresztyén egyházat s az egyház bár a világban él, nem vállalja, hogy egyben a világ szerint is éljen.* Ezen a magatartáson nem változtathat sem a szép szó, sem pedig a pressziónak a netovábbja.

Az államhatalomnak minden egyházellenessége, istentelensége mellett sem találkozunk lázadással. A zsidók közül pedig az úgy-

nevezett zélótlák erre nézve bőségesen adtak precedenst. Ők nem tudták megérteni, hogy egy gonosz hatalmassággal szemben is engedelmesen kell viselkedniök. A keresztyén egyháznak homlok-egyenesét más volt a magatartása. A theokráciáról szó sem lehet zsidó értelemben. Az üldözés miatt nem tekintik magukat felmentve az állam által reájuk rótt kötelezettségek alól; úgyannyira, hogy még szóban sem káromolják az állami hatalmasságot. Az állam magatartását kritizálják ugyan az egyházi írók — apologéták — és visszaútasítják az ellenük emelt vádakat, de az ilyen írásokat nem olvassák el az illetékesek, vagy egyáltalán kezükbe sem kerülhetnek. Ugyanezt az életmódot folytatják az egyháztagok, ugyanazokat a munkaköröket látják el kereskedők, hajósok, földmunkások stb. mint a nem keresztyének, *csak a császárkultust és a pogány istenek imádságtát útasítják el.* Habár a katonáskodás és az állami hivatalok viselése körül az írásos emlékek szerint nehézségek is merülnek fel, általában *a gyakorlatban itt is teljesítik állampolgári kötelességeiket, s minél tovább, annál többen kerülnek be magasabb állami hivatalokba is.* Ez annál figyelemre méltóbb, mert ők voltak az állam szemében az istentelenek, a köz ellenségei, az emberi nem gyűlöltői és egyáltalán mindennek a képviselői, ami abban a korban meg volt bélyegezve. *Az I—III. évszázadban az egyház szenvedő, hívő, keresztet hordozó egyház volt és aki csatlakozott hozzá, az tudta, hogy mire vállalkozik: nem kényelemre, előnyökre, hanem hátrányok viselésére.* Akkor a keresztyén származás ódiomot jelentett. Voltak ugyan gyávák és hitelhagyottak, de általában ez az egyház hitvalló minden tagjában hívő egyház volt.

Mindenesetre, az állam kíméletlensége magával hozta azt is, hogy *a hatalmasságban nem látnak valami fenséges hivatást betöltő isteni szolgálót.* Ajkukon nehezen képzelhető el a Kálvin institúciójának vagy hitvallásainknak pozitív beállítottságú hangja. Tisztában vannak azzal, hogy az állam nem a jót jutalmazza és a gonosz bünteti. Azért erre az időre nézve — önként érthetőleg — nem annyira a római levél XIII. része, mint inkább a Jelenések könyve kerül előtérbe a szükségést megadják, kötelességeiket teljesítik, de tudják, hogy Isten országa nem ebből a világból való. Testben élnek, de nem test szerint, a földön, hazájukban élnek, de úgy, mint akiknek nincsen itt maradandó városuk és az eljövendőre néznek.

Készakarva nem térünk rá sem a Traján rendeletére, mely szerint a keresztyének sorsán valamelyes könnyítés történt, úgy-szintén arra sem, hogy kiknek az uralkodása alatt volt súlyosabb vagy kevésbé súlyosabb üldöztetésben része az egyháznak, hanem csak érzékeltetni próbáltuk azokat a tényezőket, amelyek az állam és egyház viszonyára nézve valamelyes fényt vetnek. Idők szerint különbözhetett a helyzet, az akkori írásos emlékekben lehetnek, aminthogy vannak is, eltérő vélemények, de egy dolog az egész korszakban kétségtelen: *az egyház és állam teljesen szét van választva. A keresztyén vallás nincs elismerve, nem megengedett bevett*

felekezel s így az állammal érintkezési pontja nincsen. És mindez mégsem zárta ki a keresztyén embernek azt az Istentől adott kötelességét, hogy a hatalom letéteményeseiért imádkozzék. Erre nemcsak Pálnál, hanem a későbbi időkben is találunk bizonyítékokat. (Tertullian, Polycarp.) Itt van az egyetlen kapcsolat a két fél között. Az egyházat nem az állam kegyessége, támogatása, hanem egyedül Ura és királya tartotta meg s amint egyik nagy történész (Harnack) mondja: az üldöztetésekből nem legyengülve, hanem megerősödve került ki. Konstantin, aki államvallást csinált a keresztyénségből, „nem egy levert és reményt vesztett, hanem erős egyházzal találta szembe magát. Nem kellett neki az egyházat a porból felemelnie, mert ha sok sebből is vérzett, de erősen és szilárdan állott.“

Nyilvánvaló az előbbiekből, hogy az az állam, amellyel itt dolgunk van, nemcsak nem ugynevezett keresztyén állam, hanem kimondott önkényes hatalmi állam, amely minden eszközzel érvényesíti igényét. Másik oldalról pedig az egyház nem államegyház, nem pápás egyház, mégcsak nem is megtűrt egyház, hanem üldözött egyház. *Az állam és egyház viszonya a teljes különállás.*

II.

A IV. század elejétől (313) a keresztyén egyház nemcsak fellélegzik az üldöztetések megszűnése folytán, hanem a Konstantin császár jóvoltából államegyház lesz, amit a század végén (380) formálisan is törvényerőre emel Theodosius. Amíg akkor ezért a császári gesztusért hálát adtak Istennek, ma sokan az egyház bünetését látják a nagy változásban. Akár így, akár úgy legyen, mostantól fogva az egyház és állam egyre közelebb kerül egymáshoz és mindinkább több ponton találkoznak. Az államfő egyházi gyűléseken elnököl (Nicea), egyházi vonatkozású rendeleteket ad ki és egyházi részről jövő szórványos tiltakozások mellett nagy léptekben halad azon az úton, amelyen az egyházra való befolyása erőteljesen növekedik. Az egyháztagok mostantól fogva nem önként jelentkezők, hanem mindenki. Most már szóba sem jöhet a katonai és egyáltalán állami szolgáltatások megtagadásának a kérdése. Sőt, az egyház exkommunikációval súlytja az ellenszegülőket és eltűnik az állammal szemben való tartozkodó magatartás.

Mit eredményezett a gyökeres változás? Amig az első századokban a két oldal viszonya nem volt kérdéses az állam elleneséges, kizárólagos viselkedése folytán, most szükségképpen problémává válik. A megoldást véve figyelembe, évszázadokra kimenő horderővel bir ebből a szempontból az Augustinus állásfoglalása. Ő az államban szükséges rosszat lát, amelyet Isten rendelt a gonzság megfékezésére. Nem idealizálja, hanem mint ilyent az egyház céljainak szolgálatába állítja és az egyház szükség szerint az állam által nyújtott hatalmat igénybe veheti — pl. eretnekek ellen —, disponálhat közvetve az államhatalommal, mert azt Isten rendelkezésére bocsátja. Az államnak látnia kell az egyházzal szembeni feladatát, tudnia kell ilyenirányú rendeltetését.

Egyelőre az állam az egyházat úgy szolgálja, hogy az egyházzal szemben mégis mint hatalmasabb fél szerepel. „A konstantinápolyi zsinat (448) II. Theodosiust mint királyi főpapot üdvözli“. Félreértést nem tűrőleg úgy alakult a helyzet, hogy a keresztény állam — bármennyire is az egyház szolgálatában állott — ténylegesen az egyház felé első helyre került. Erőskezű pápák (I. Miklós 858—867) az Augustinus elvi úttörése alapján az állami tulsúly ellen tiltakoznak és a későbbiekben megindul a harc az elsőbbségért. VII. Gergely (1073—1085) volt az első, aki csaknem korlátlan hatalomra tett szert mind az egyház, mind az állam felett. Fordul tehát a kocka és helycsere történik. Az előbb még domináns állam alul marad s a hatalmas IV. Henrik már bocsánatért esdekel a pápánál. (1077). Valami felmérhetetlen külső és belső hatalomnak a birtokosa lesz az első századok üldözött egyháza a pápaságon keresztül. Az egyházból világhatalom lesz s III. Ince elmondhatta: „Péternek Isten nemcsak az egész egyházat, hanem az egész világot is uralma alá adta.“ Röviden: a különállás, az elszigeteltség megszűnt és az egyház valóban világgá lett, amikor legyőzte a világot. A hagyományos felfogással szakítva nem a háromszázas években beállott nagy változásban, hanem itt kell keresnünk az egyház bünesetét, hiszen ott az egyház izig-vérig a világban volt ugyan, de nem lett világgá, míg itt azonosul a világgal.

A theologiai irodalom — s itt Aquinoi Tamásra gondolunk — igazolta az egyházat. Az egyház nemcsak nem utasítja el a világi hatalmat, hanem magához ragadja. A középkorban a Krisztus teste nemcsak az Anyaszentegyházat, hanem mind az egyházi, mind az állami életet magába foglalja s így egyetlen egységbe olvad az egyház és állam. *Mind az állam, mind az egyház Krisztus testéhez tartozik.* (Ez a manapság is annyit emlegetett corpus christianum.) Az állam és az egyház egy kézbe kerül Róma uralma alatt. Most már az egyház maga is halállal büntetheti a heretikusokat. Az inquisíció szálai ide nyulnak vissza. Míg Augustinusnál az egyház az állammal disponál, addig most magához ragadja az állam hatalmát. A római pápának való alárendeltség szükséges az üdvösséghez. Ennél tovább már nem lehet menni. A következő lépés talán Isten detronizálását jelentette volna forma szerint is.

Röviden: az egyház az államot nem szünteti meg. Tudja, hogy itt kétféle dologról van szó, *de mindenestől magához ragadja.* Nem áll vele ellentétben, hanem eszközül használja fel tetszése szerint. A maga nemében éppoly hézag nélküli megoldása az állam és egyház kérdésének, mint az első századokban. Nyilván, minőségileg a kettő mérhetetlenül messze áll egymástól.

Valami grandiózus, kibeszélhetetlenül nagyvonalú kísérlet ez az egyház és állam között tátongó úr áthidalására. Hogy mennyiben helyes, vagy nem helyes, nem tartjuk szükségesnek itt boncolgatni. Csupán utalunk arra, hogy mindentűt ott van a háttérben a theologiai megalapozás s így itt szemlélhetjük egész határozottan: Mit jelent Isten igéjének engedelmessége, mit jelent csak a

Szenlírás tiszta értelme mellett megmaradni, vagy azt emberi hagyományokkal kibővíteni és emberi célok szolgálatába állítani.

Összegezzük az eredményeket: Az állami üldözés megszűnik. A keresztyénségből előbb religio licita, majd pedig államvallás lesz forma szerint is; később mindenkire nézve kötelező, fejvesztés terhe mellett. Az állam előbb Krisztus szolgálatában az egyház felett, majd teljesen az egyház hatalmában, alárendelt viszonyban áll. Az egyház felhígul. Ahány állampolgár, annyi kényszerített egyháztag. Eddig a keresztyénség veszély volt, most pedig a nem-keresztyénség biztos halál. Az egyház hatalomszférájában is csak állam az állam, hatalom a neve, de a kard és a kard, az ige és a fegyver zavartalan harmóniában megfér egymás mellett. (Gondoljunk ezzel szemben a reformáció hangjára: Nincsen nekünk semmi hatalmunk!)

III.

Ezzel meg is érkezünk a már említett harmadik periódushoz: *a reformációhoz*. Itt is a viszony kérdése a döntő. Nem válik el egymástól a két tényező: az állam és az egyház. Mind a református, mind a lutheránus irány a Konstantin utáni helyzetből indul ki. Egyiknél sem az az egyház, ami az első három században volt. *Az ember beleszületik az egyházba* és mind az egyháznak, mind az államnak ugyanazok a tagjai. Akinek ez nem tetszik, az pl. Kálvinnál kivándorolhat. Egyedül a zsidóknak volt engedmény téve. Mindkét irány a középkori duktuson halad abból a szempontból, hogy az államban eszközt lát Isten kezében, természetesen azzal a nagy különbséggel, hogy az egyház nem azonosul Istennel, Kálvin nem lesz Krisztus helytartója s így a kettő összekeveredésének az útja maradék nélkül fel van számolva... Az államot Isten rendelte s a keresztyén embernek ezért hálásnak kell lennie. „Rendeltetése, hogy amíg az emberek között élünk, Istennek külső tiszteletét ápolja és védelmezze, a kegyességnek igaz tudományát és az egyháznak állapotját oltalmazza, a közös békét és nyugalmat láplálja.“ Hozzá tartozik arról gondoskodni, hogy az igaz vallás büntetlenül meg ne sértessék és be ne szennyessék. Más kifejezéssel azt is mondhatjuk: az Istentől rendelt állam kötelessége, hogy *Urának engedelmeskedjék és akaráttnak hatalommal érvényt szerezzen. Az állam a jognak, az igazságnak a letéteményese s ennek biztosítása érdekében* — tehát nem ok nélkül, nem ilyen, vagy olyan célból — *hordozza a fegyvert*. Minderről pedig *a hatalmasság képviselőinek is tudniok kell és az egyház feladata, hogy az államot hivatalára figyelmeztesse*. Ugyanannak a végső célnak a szolgálatában áll mind az állam, mind az egyház s Kálvinnak sikerült ezt gyakorlatban is valóra váltani, amiért inkább elismerés, mint eltiltés illeti meg őt. A határvonalat élesen és félreérthetetlenül megvonta a két fél között, de a viszonyt sem tévesztette szem elől. *A lutheri és kálvini állásfoglalás közötti különbség* nem az elhatárolás, hanem az együvé-

tartozás vonalán jelentkeznek. Egyikük sem beszél föl- vagy alárendeltségről, ellenben a viszonyosságnál a lutheri protestántizmus — amiért az utóbbi években különösen súlyos megróvásokban is volt része — (Barth?) inkább az állammal szemben való engedelmisséget, mint annak megjavítására való törekvést hangsúlyozta. A kálvini protestántizmus — ha szabad ezzel a kifejezéssel élni — sohasem szűnt meg — minden engedelmissége mellett sem — az államot feladatára, hivatására emlékeztetni és figyelmeztetni. Az egyén magatartását illetőleg van még egy lényeges eltérés. Luther különbséget tesz személyi és hivatalos magatartás között. Mint egyénnek be kell tartanom Krisztus parancsát, viszont, mint egy földi intézmény tagja, erre nem vagyok kötelezve. Mint egyén nem ölhetek meg senkit, viszont mint az állam képviselője, igen. Egészen durva kifejezéssel: Keresztyénségem hivatalomba való belépésemkor megszűnik s kilépésemkor újra megkezdődik. Kálvinnál viszont — s ez a mai református theologia álláspontja is — ez a két minőség megszűnik. A református ember az államban, a hivatalban, a háborúban sem szűnik meg keresztyénnek lenni. Én minden vonatkozásban Istennek engedelmeskedem, keresztyén vagyok még akkor is, ha halálos ítéletet hajtok végre. Nem lehet Istent az élettel kapcsolatban csak bizonyos kegyes területekre korlátozni!!! Akár mint egyén, akár mint egy közösség tagja, egyformán Isten akarata által vagyunk kötelezve.

Ilyen elvi magatartás mellett történhetik meg, hogy a közép-kor alá fölérendeltségéből Luthernél egymásutánosság lesz a valóságban (hangsúlyozzuk, hogy nem elvben) s Kálvinnál egymás-melleltiség és teljes mértékű Isten alá való rendeltség.

Ez a kép semmi esetre sem mondható teljesnek a reformációról, de abban a reményben vagyunk, hogy a lényegét és a szempontunkból szükségeseket magában foglalja. Az állam Isten ajándéka a bűnös világ számára és Kálvinnak egyetlen igénye, hogy mind az egyéni, mind a közösségi életet Isten kizárólagos uralma alá állítsa. A gonosz hatalmasság is Istentől van s még ez is jobb az anarchiánál.

IV.

A XVIII. század végétől, a francia forradalom után, ebben az utolsó periódusban országokként nagy eltérések mutatkoznak és külön dolgozat erejét is nagyon igénybe venné egy kimerítő összefoglalás. Az előbbiekhöz viszonylítva a változás, a novum nem az egyház, hanem az állam részéről jön. A Konstantin utáni keresztyén államfogalom megszűnik s ezen nem változtat az sem, hogy pl. Magyarország ma is keresztyén államnak hívja magát. *A legkülönbözőbb formákban megszakad az egyház és állam közötti korábbi értelmű viszonyosság.* A hatalmasság az öncélúság felé halad és nem sokat törődik az egyház elvi magatartásával. Inkább abból a szempontból nézi az egyházat, hogy mennyire felel meg saját állameszméi megvalósítását illetőleg. Hogy ezt az öncélú

magatartást maga az egyház előmozdította éppen hivatásáról való megfeledezésével, affelől nem vagyunk kétségben.

Problémánkat illetőleg a liberálizmus és a mai nemzeti kor-szak maradék nélkül ugyanegy kategóriába esik. Mindkettő eszközi jelentőséget tulajdonít az egyháznak s elsősorban abból a szempontból nézi, hogy mennyire vonhatja be saját érdekei szolgálatába. Legjobban talál hozzá az az egyház, amelyik önmagát lényegileg feladja s a koral való haladás elvén alakul az idők szelleme szerint. Mindenesetre, bármilyen nagy távlatokról is legyen szó, t. i. kerek másfél századról, *egyelőre még mindig az alakulás szakaszában vagyunk* — eltekintve egy Oroszországtól, ahol az első három század ismétlődik meg modern formában — s emberileg nem tudhatjuk, vajjon merre haladnak majd az utak. Lényegileg a plutokráciáktól sincs több várni valója az egyháznak, mint a monarchiáktól, vagy éppen a kimondott keresztény államoktól. Nincs, mert nem test és vér, nem fejedelmek, királyok, vezérek, egyáltalán: nem emberek állanak a porondon, hanem a sötétség világbrói, a gonoszság démonai, melyek a magasságban laknak. A biblia nem a jóslások könyve s ha engedelmeskedünk, akkor itt szükségképpen *határponton állunk történelmi áttekintésünknel*. Határponton a jóslások tekintetében, ami viszont semmiképpen sem jelentheti elnémulásunkat. Dolgozatunk második része éppen arra irányul, hogy megtaláljuk a helyes szót.

Kérdezhetjük: Mi szükség van további beszédre, amikor a reformáció állásfoglalását megismertük, hiszen annál többet s főképpen jobbat, mint hitvallásaink és reformátoraink úgysem mondhatunk. Nem akarjuk ezt a kérdést csak azzal elintézni, hogy a mai theologia itt is ott is hiányokat lát a reformáció vonatkozó irodalmában s általános az a hang, hogy „ma nem elég a reformációra emlékezni, a református államfelfogást több-kevesebb történelmi hűséggel és páhosszal ismételtetni”. Az igazi református szemléletnek mindig az írásból kell kiindulnia. Innen mehetünk a reformátorok felé, találkozhatunk velük, amint csaknem száz százaléig találkozzunk is, de nem fordítva. *Ez a reformátorok szerinti hűség*. Segítségüket tudománytalanság és fennhéjzás volna visszautasítani s lépten-nyomon hozzájuk kell mennünk tanácsért, de az írás alapján minduntalan magunknak kell átjárni azt az egész területet, amiről most beszélgetünk. Előrebocsátjuk, hogy a Szentírásban nincsen egy tömörített államelmélet, hanem az egész írás beszél az államról s nekünk ezt a beszédet kell megszólaltatnunk.

Ezek után a fentiek szemelöttartásával áttérünk dolgozatunk második részére: *az egyház és állam kérdésének bibliai megítélésére*.

TÖKÉS ISTVÁN

(Folytatjuk.)

tanévkezdési nehézségek.

Ismeretes a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelete, melynek értelmében bizonyos, a tankertületi főigazgatók által megjelölt helyeken a közép, középfokú és népiskolák jellegre való tekintet nélkül a folyó tanévet november 3-án kezdik.

E miniszteri rendelkezés szükségszerűen több időszerű kérdés megoldási lehetősége feletti gondolkozásra készíti a tanítószágot.

A miniszteri rendelkezés szószerint azt mondja, hogy a megnevezett helyeken „november harmadikán kezdődik a tanév.” Azzal azonban mindnyájan tisztában vagyunk, hogy ez a kényszerszünetelés nem jelentheti a nyári szünetidő meghosszabbítását. Az iskolai munka szeptemberben megkezdődött. A munka formája, talán a helye és ideje is más, mint rendszeren szokott lenni, de a tanító és tanítvány már találkoznak közvetve és közvetlenül. Városon különösen meg kell ragadni minden megengedett alkalmat a tanítványokkal való találkozásra. A városi gyermek ugyanis különösen ki van téve a környezet, az utca rossz hatásainak. A megélhetés gondoljai nemcsak az apának, de az anyának a kezébe is munkaszerszámot adnak, így aztán a teljes felügyelet hiánya az utca neveltetésévé teszi a gyermeket. Városi tanítóknak minden szeptemberben tapasztalniuk kell, hogy a nyári szünetidő felszabadultságában a gyermeki lélekben vadhajtások keletkeztek. A nevelés mindenhatóságának fanatikusai szomorúan veszik tudomásul a nevelésben ezt a visszaesést, a nevelés lehetőségének hitvallói (ezek vannak többen) újult erővel, megőrzött reménységgel fognak ismét a munkához: elferdült gyermeklelkeket a célvonalba visszaegyenestíteni, elhidegült növendékeket az iskola által nyújtható meleg szeretetközösségbe visszaemelni. Nagy türelmet, kitartást kíván ez a munka rendszer időtartamú nyári szünetidő után is. Képzeld el a nehézségeket két hónappal megnyújtott szünetidő után.

Keresnünk kell tehát úgy a magunk, mint a gyermek érdekében olyan lehetőségeket, amelyek biztosíthatják, ha szűk keretek között is, a gyermekek oktatását, nevelését.

Három lehetőséget kell kihasználnunk: szülői értekezletet, gyermeklátogatást, önként feljövő növendékekkel találkozást az iskolában, vagy a tanító lakásában.

Ezen lehetőségek helyes kihasználása hiányokat pótol, amikor a kényszerszünetek a rendszer iskolai munkát megbénítják.

1. Legelső feladat, hogy a nevelés két legfontosabb tényezője: a család és iskola a helyzetet helyesen ismerje fel, s a közös cél érdekében azonos célkitűzéssel és módszerrel tudatosan álljon munkába. Igen fontos tehát, hogy kényszerszünetek elején szülői értekezletek tartassanak.

A szülői értekezletek összehívásának helyenként más-más módja van. Városokon a napi sajtót is igénybe kell venni egyéb hírverő lehetőség kihasználása mellett, mint a templomi kihirdetés, iskola kapujára elhelyezett hirdetés stb. Mindenesetre olyan időre hívandó össze a szülői értekezellet, amely a szülőket napi elfoglaltságukban legkevésbé zavarja.

Az első szülői értekezletek vázlatát az alábbiakban gondoltam el:

Miért gyűltünk össze? Miért találkoznak a folyó tanévben hamarabb a szülők és tanítók, mint növendékek és tanítók? A vonatkozó miniszteri rendelkezés ismertetése.

A késői tanévkezdés nem zárja ki a lehetőségek keresését. Ime a miniszter is felhasznál egy lehetőséget: a rádióiskolát. Ma még csak kísérletezés. Figyelemreméltó, de nem pótolhatja az iskolai munkát. Mi is keressünk lehetőségeket.

Szeptemberben rendesen a tanítók, mint hivatásos nevelők veszik vállalkra a nevelés, oktatás munkájának nagyobb részét. A folyó tanévben a szülőkön tovább marad a nagyobb teher. A laikus nevelő próbálja meg a hivatásos nevelő szemével látni a nevelés fontosabb kérdéseit, ismerje meg ennek a munkának fontosabb műhelyeit. Tapasztalatait mindig hasznosíthatja ilyen természetű munkájában.

Az iskola munkáját veszi át ideiglenesen, ismernie kell az iskola feladatát. Az iskola feladata: nevelés, tanítás.

Fontosabb a nevelés, már amennyiben a tanítás és nevelés munkáját élesen el lehet határolni egymástól.

A nevelési munka eredménye kevésbé vehető számba. Úgy vagyunk azzal, mint az egészséggel: akkor becsüljük azt különös-képpen, ha elvesztettük. Olyan, mint a háziasszonyi munka: akkor szembetűnő a fontossága, ha nem végzik. Mi lenne, ha nem nevelnénk?

A nevelő munkájában bizonyos cél felé halad. A célt nem tűzheti ki a szülő. Talán mindenik szülő más-más nevelési célt lát gyermekével kapcsolatosan. A tanító nevelő sem tűzhet ki célt. Akkor mindenik iskola más-más nevelési cél szolgáltatásban állna. Örök értékű nevelési célt csak Isten tűzhetett ki.

Isten nevelési célkitűzéséből egyelőre annyit vegyünk tudomásul, hogy Isten keresztyénnek és magyarnak kíván látni bennünket.

Nagyon fontos azonban, hogy milyen legyen a mi keresztyén-ségünk és magyarságunk?

Vallásos nevelésünk nem merülhet ki abban, hogy a vallás tananyagát elsajátíttatjuk. Rá kell mutatni mindenre, ami Isten dicsőségét hirdeti. Engedelmeskedni Istennek. Ez legyen a mi keresztyén-ségünk. Fontos a példaadás a keresztyén élet gyakorlásában.

Milyen legyen a magyarságunk? Nem jogok követelése, hanem kötelességek vállalása a nemzet közösségében. Ma idege-sebbek vagyunk, könnyen kifakadunk, panaszkodunk. Vannak bajok.

Több lemondás, kitarítás szükséges. Egyetértés, összetartás, együttmunkálkodás a boldogabb jövőért.

Aki neveléssel foglalkozik legyen tisztában ezekkel a kérdésekkel. Ma az örökértékű nevelési kérdések mellett az időszerű nevelési kérdések naponként újabb feladatok elé állítják a nevelőt.

A szülőnek, amikor a tanítót kell helyettesítse, elsősorban a nehezebbet, a nevelést kell vállalnia.

A tanítás munkájában is segítségül jöhet a szülő.

Igen fontos az, hogy a napnak egy bizonyos szakában, de mindig ugyanazon idejében, a gyermek éppen úgy, mint az iskolában, ne rendelkezze szabadon az idejével. Kijelölt munkahelyén töltse el ezt az időt. Végti komolyan feladatait.

Itt általánosságban adhatunk utasítást a tanítási anyagra nézve.

Az I. osztály tanulóival foglalkozni otthon általában nem lehet, amíg az szülője kíséretében fel nem keresi tanítóját.

II. osztálytól felfelé több tantárgyat vehetnek művelés alá. Olvasni minél többet. Hangosan. Lehetőleg nem az új tankönyvből. Az iskolai könyvtárból könyvek adhatók ki erre a célra.

Írás. Az alsóbb osztályokban inkább másolás naponként öt-tíz sorban. Később tollbamondás. A szülő összehasonlíthatja a leírt részt a könyvben levő szöveggel. A hibákat kijavítják. Különösen felsőbb osztályokban fogalmazás. Élmények leírása, olvasotokról tartalomírás. Naponként naplóvezetés kezezéssel, stb.

Számítanból szorzótábla gyakorlása. A négy alpművelet.

Földrajzból térképrajzolás, másolás.

Történelemből szülőkkel együtt olvasni a történelmi leckéket.

Vallásból szülőkkel együtt olvasni a vallástani anyagot. Együtt kikeresni a bibliából a vonatkozó bibliai részt. Együtt ismételni a parancsolatokat. Együtt imádkozni.

Iskolában imádkozással kezdjük a munkát, otthon sem lehet máskép.

A szülői értekezleten megbeszélendő a legközelebbi találkozás ideje. Kihirdetendő, hogy a tanítók növendékeiket meg fogják otthonukban látogatni. Alkalmas időpont megállapítása. Kihirdetendő az az időpont (helenként legalább kétszer), amikor a tanító szívesen látja növendékeit lakásán, vagy a tanteremben tanácsadásra, útbaigazításra.

2. A gyermeklátogatásnak igen nagy jelentősége van rendes viszonyok között is, ma különösen. A gyermeklátogatás a kényszer-szünet ideje alatt különösen nem merülhet ki abban, hogy a szülőkkel azok napi gondjairól elbeszéljessünk. Nem udvariassági látogatások ezek. Fel kell használnunk ezeket az alkalmakat arra, hogy a szülőknék gyermekeik nevelése, tanítása kérdéseiben tanácsokkal szolgáljunk. Számbavesszük azt az időpontot, amikor a tanuló otthoni iskolai munkáját végezni szokta. Következő alkalommal ebben az időben fogjuk felkeresni. Eléggé megfelelő e, elég világos e a munkahely? Számbavesszük elvégzett feladatait.

További munkák elvégzetése iránt intézkedünk. Nehézségeiben tanáccsal szolgálunk.

Egy gyermeknél legalább egy órai időt töltünk hasznosan, úgy, hogy naponta 3—4 gyermek meglátogatásáról lehet csak szó. Kész tervezetet dolgozzunk ki a távolságok figyelembevételével a gyermekek meglátogatásával kapcsolatosan. Nagyon kedves alkalmak lesznek ezek, amelyeket a rendes tanítás megkezdésével sem tuduk majd félbeszakítani. Iskola és család, szülő és tanító között meleg kapcsolat létesül s ebből a viszonyból rengeteg áldás származik a gyermek életére.

3. A növendékeknek biztosítani kell azt, hogy tanítóikat tanácskérés céljából időnként felkerekeshessék. Mindíg szívesen látná a tanító növendékeit, de legfőképpen a gyermeklátogatások sok idejét foglalják le. Éppen ezért meg kell állapítani egy pontos időt, amikor a tanító minden egyéb munkát félre téve várja növendékeit. Több tanerős iskolánál úgy kell beosztani a tanítók idejét, hogy egyazon időben csak egy osztály növendékei jöjjenek fel, illetőleg legyenek az iskola helyiségében. Nem lehet szó osztályok felrendeléséről, csak alkalomnyújtás azok számára, akik (szülők és növendékek) igénybe kívánják venni a tanítók útmutatását, vagy nehézségeikben a hivatásos nevelő tanácsát szeretnék kikérni. Amennyiben egyszerre ugyanabból az osztályból több tanuló is feljönne, használja ki a tanító az alkalmat a velük való közös foglalkozásra.

Különösen az I. osztály növendékeinek szülői keressék a tanítóval való találkozást, aki egyenként munkába véve növendékeit és annak szüleit, az otthoni foglalkozásra is lehetőséget teremt. Az I. osztályban ez nem állhat egyébből, mint kisebb mesék elmondásából, rendes ülésre szoktatásból, padban helyes testtartásra való nevelésből, kézügyességi gyakorlatok végzéséből, apróbb versek, főképpen imák megtanulásából.

Ezeket az alkalmakat találok helyesen kihasználhatóknak, de bizonyára mindenik tanítótestvérem már gondolkozott azon, hogy a szükségstünetidőt helyesen tudja a maga és növendékei érdekében felhasználni.

A növendékekkel való foglalkozáson kívül az iskolában talál folyton tennivalót a hivatásának élő tanító. Tanmenetét a megszükitett esztendőre átalakítja, összevonja azokat az anyagrészeket, amelyek kevésbé fontosak, vigyázva azonban arra, hogy az esetleges kihagyások a tananyagban, mint egésznek, a rovására ne menjenek. Elkészíti órendjét. Leltárát kiegészíti. Kijavítja tanfelszerelését, újakat készít azokból. Rendbeszedi az irattárt és az iskola könyvtárát. Általában készül arra, hogy második otthona a munka megkezdésekor minél kellemesebb benyomást keltő legyen.

Elgondolásaim kissé későn juthatnak el tanítótestvéreimhez, de esetleges újabb kényszerszünet életbeléptetése esetén talán használni tudok azokkal.

KALI SÁNDOR.

LELKÉSZNÉK SZÁMÁRA

IRJA: VÁSÁRHELYI JÁNOS PÜSPÖK.

Papné az egyháztársadalmi munkában.*

A Püspök Urunk egyik igen szép előadása végén olvastam, hogy milyen magasra emeli és értékeli a papnékat és azok munkáját. Így szól: „Adjatok egyházunknak papnékat, igazi, fenkölt lelkű, szentséges felelősségük, küldetésük szépségét mindenben átérző, igazi papnékat s meglátjátok, hogy talán egyeilen nemzedék alatt egyházi életünk is újjászületik, dicsővé leend.” Mikor ezeket a sorokat olvassuk és halljuk, rá kell akkor döbbernünk valójában arra a hivatásra és azzal járó óriási felelősségre, melyet mint papnék hordozunk és amellyel Istennek, egyházunknak és népünknek tartozunk.

Lehetetlen, hogy ez mindnyájunkat őszintén gondolkodóba ne ejtsen s nagy felelősségünk tudatát fel ne ébressze bennünk. Lehetetlen, hogy szent elhatározás ne keljen lelkünkbe, felemelkedni ezen hivatásunk magaslátára s lehetetlen hálát ne adni Istennek, hogy Isten kegyelme éppen miket választott ki és állított be a minden asszonyi kötelesség és hivatás legszebb, legszentebb és legmagasztosabbikába.

Mert hiszem, hinnem kell éppen azt, hogy én, hogy mi, nem véletlenül vagyunk és lettünk papnék, hanem Isten hívott, választott és bízott meg ezzel a hivatással.

Erre közülünk senki sem készült, hiszen mint leány nem tudhattam s Ti sem, hogy éppen papnék leszünk. De, hogy éppen református papné leszek? Honnan tudhattam volna én, vagy még többen közületek, hogy református papnék leszünk, kik nem is a református egyháznak voltunk akkor tagjai.

Mégis hiszem, hogy Isten már előzőleg arra hívott s ha ő akar, alkalmassá tud tenni arra is. Hiszen a hivatásra való felkészülés attól a pillanattól kezdődik, amikor valaki papné lett. Az iskola maga a papi ház.

Olvastam valahol, s ennek amit olvastam, igazat adok. Idézem is: „Az igazi és mély szerelem feloldja a nő egész lelki valóját s új formába öntetik minden asszony, ha van férfi, aki formába tudja önteni. Nem is ott a nehézség, ahol van egy férfi, hanem

* Előadás az udvarhelyi egyházmegyei papnék összejövetelén. Irta és felolvasta Kiss Istvánné, a kecseti lelkész és egyhím. főjegyző neje.

ott, ahol a férfi nem papi egyéniség, aki a maga lelkipásztori karakterét, mint pecsétnyomó az olvadt viaszba, nem nyomja rá szerelmes élettársa lelke és jelleme kialakítására." (Szabó Imre.)

Eddig, amit erről olvastam s amint mondtam, igazat is adok ennek. E szerint az igazi papné — nem mondom egészen, de jórészt — az igazi pap férjtől függ.

Ahol ez nem tud megtörténni, abban a házasságban másképp is baj van s igen súlyos következmények támadhatnak még a család keretén belül is.

Viszont — ahol ez megtörténik — szépen, csempesen, szinte észrevétlenül alakul, formálódik, jobban mondva — a férje mellett nevelődik az igazi papné.

Az urának minden munkájában, a gyülekezetért való aggodalomban és felelősség-hordozásban is fele hordozója. Urának — különösen nem hivatalos, de annál inkább az egyháztársadalmi munkában igazi segítőtársa. Félreértések kikerülése végett már itt meg kívánom jegyezni, hogy én itt világért sem magamról beszélek — mintha én ilyen eszményi papné volnék, vagy tudtam volna lenni, de érzem, hogy ilyen kellene legyek s kellene legyünk.

Ezeket előre el kellett mondanom, mert szüntelenül halljuk papnéktól: én arra nem készültem fel, hogy az egyházi, egyháztársadalmi, vagy éppen szövetségi munkákat vezesse, irányítsam.

Kiváló egyházi vezetőszemélyiségek állapították meg: lehet, hogy valaki nem tud valami nagy, ékes beszédeket tartani, mondani s mégis, ha igazi papnévá tudott lenni, mégis tud vezetni és irányítani mélyebb és állandóbb hatással, szebb eredménnyel, mintha csupán szónoklatokban merülne ki tevékenysége.

Mert az is egészen bizonyos, hogy nemcsak a papné egyháztársadalmi munkájának eredménye, de általában az egész lelkipásztori munka eredménye összefügg a lelkészi család életével is, összefügg a lelkészi család és gyülekezet viszonyával. Azt hiszem, ezt bizonyítani sem kell.

Lehet az is, hogy maga a pap is kiváló jó pap, jó szónok, sokat dolgozó, talán tudós férfiú, megszervezhet minden egyháztársadalmi szervezetet, szövetséget, de ha az igazi keresztyén élet valósága a lelkészi családban nem látszik, de ha a papné ezekben nem vesz részt, nem akar részt venni, vagy csak tessék-lássék, hidegen és közönnel, úgy bizony kevés eredménnyel jár minden munka. Mondom, ezeket nem én állapítottam meg, de hogy ezekben sok igazság van, ki tagadná?

Tehát bármennyire gondolkodom, szedem össze tapasztalataimat, szedem össze, amit olvastam és hallottam, arra az eredményre jutok, hogy a papné egyháztársadalmi munkát — természetesen hozzá, eredményes munkát — tudjon végezni, oda tényleg elsősorban arra van szüksége, hogy a Püspök úr által elképzelts és óhajtott papné legyen. Ehhez a munkához elsősorban szív és lélek kell. Az kell, ami az igazi papnénak, az igazi nőnek, asszonynak van. A szerető szívből sugárzó igazi szeretetnek és az

igazi lélekből jött szavaknak mindennél nagyobb ereje van, sőt mindeneket legyőző ereje és hatalma van.

Ezzel nem versenyezhet semmiféle emberi bölcsesség, tudomány lélek nélküli beszéde.

Az ilyen papnénak ezután nem kell, de nem is lehet részletes programot adni, hogy hol és mit munkálkodjék otthon. Ezt megtalálja ő maga gyűlekezetében s rajta kívül azt senki nem tudja megmutatni, hol kell és mivel kell segíteni a gyülekezetben. Hogyan lehet szeretettel áthidalni az ellentéteket. Megnyerni a közönyösöket, megoldani a szociális bajokat stb., ki tudná jobban, ha nem a papné? Nos, tegyük fel, hogy vezetni olyan nagyon nem is tudna, azért ott lehet mint segítőtárs a lelkipásztor minden egyháztársadalmi munkájában. A fentiekén kívül segít ahol és amivel éppen tud. Énektanítással, vagy éppen énekvezetéssel nemcsak a Nőszövetségben, de az IKÉ-ben, sőt a férfiszövetségben is segíthet, szolgálhat. Hogy egy jó papné hogyan tudja áthidalni a legnagyobb ellentéteket is, erre szintén a Püspök úrtól olvastam egy szép és érdekes példát.

Irja a Püspök úr, hogy az ő nagyapja lukailencfalvi pap volt s ott egy szép két tanerős iskolát építtetett. Nagy volt az iskolaépítési rovat. Ebből éles harcok, nagy ellentétek keletkeztek a pap és hiveik között.

Stokás volt abban az időben, hogy a falu legjobb módu családjai keresztiszülőknek hívták el a papi családot s így komának szólították egymást. Egy ilyen, a faluban legjobb módu komámuram, nem akart semmiképpen fizetni, sőt kitéréssel fenyegetődött. A pap keményen állott, vagy fizet, vagy ha nem, kiteszik a presbiteriumból, sőt az egyházból is. Így törés előtt állott a dolog, amikor a komámasszony meglátogatta a papné komámasszonyt. Tanácskoztak. Mit csináljanak? Tették fel a kérdést s akkor a papné — a Püspök úr nagyanyja — azt mondja: Nézze komámasszony, forog elég pénz a maga kezén is véleményből, aprójószágából, fizesse ki azt a rovatalt komámasszony. Egy darabig nem esik szó róla. Az uram nem kéri, a maga ura azt hiszi, engedett az uram. Mire megtudják, elmulik a harag s a végén mégis csak kisüt a nap. — Így is történt, az ellentét elsimult; a kérdést asszonyok lelkes szeretete, ügyes leleményessége megoldotta. Amelyik papné egy-egy ilyen ellentétet nem szít, de ellenkezőleg, szeretettel megold, áthidal, a legnagyobb, a legjobb és legeredményesebb munkát végez. Lehet, mások másképpen gondolják, én így hiszem.

Ki kell itt térnem még egy más kérdésre is. Sokszor, akik próbálnak munkálkodni, azok előtt is felvetődik az az izgató kérdés, hogy a munkához képest az eredmény igen csekélynek látszik s levonják gyorsan a következtetést: ezért, ennyiért nem érdemes dolgozni. Erre csak azt mondhatom, hogy az eredmény megtételeére nem mi vagyunk hivatottak, de meg ennek a munkának eredménye külsőleg nem is látszik, — nem is állapítható

meg. Az eredmény csendesen, lassan érik, nem marad el, biztosan megjön. Sokszor ott és akkor, amikor nem is gondoltuk és vártuk. Ennél a munkánál ne is a mennyiség legyen a fő, de a minőség. A meg nem munkált vagy csak felületesen munkált földbe hullott magvak elpusztulnak. A jó talajba hullott jó magvak áldást hoznak. Sokszor azzal a 10—15 lelkileg szomjas, Isten Igéje után vágyakozó bibliaköri asszonnyal — illetve általuk, vagy rajtuk keresztül — szép és jó eredményt érhetnénk el, de ha keveseljük velük a munkát s őket is elkedvetleníjük, természetesen megakad vagy megszűnik minden munka. A kovász is kicsiny, de ha jó, mindig elvégzi a maga hivatását. A papné munkája is, ha kevesekkel is, ilyen jó kovász hatásához hasonló munka kell legyen, minden egyháztársadalmi vagy szövetségi munkában. Annak éppen olyan csendben, észrevétlenül is hatnia kell, mint a kovásznak.

Még egy kérdés fölvetése kívánczozik. Másnak kell e lennie egy papnénak, mint más asszonynak. Legyen olyan, mint a legjobbak közül való feleség, mint a legigazibb édesanya, mint egy kiváló, rendes és tiszta háziasszony. Mindezeket túl és felül, mint papnénak — hogy úgy mondjam — gyülekezetének órangyala is kell legyen.

Legyen olyan, kinek az asszonyok között is legtöbb hite, legnagyobb szeretete, legmagasabb eszménye van. Legyen olyan, kinek örök példányképe a Krisztus s ki az ő kenetének valóban részese s ki magát Krisztusnak s Krisztus által nemcsak a maga kisebb családjának, de a nagy családjának, gyülekezetének is egy életen keresztül (élő) áldozatul tudja adni.

VASÁRNAPI ISKOLA

Vezérgondolatok Fankhauser vasárnapi iskolai tanításaihoz.

5. Hogyan vesztették el az emberek a paradicsomot.

Fankhausernek ez a tanítása úgy a történet beállításában, mint az alkalmazásban tartalmilag megfelelő és bátran felhasználható úgy, ahogyan van. Mindössze azt kell szem előtt tartanunk és a gyermekeknek is megmagyaráznunk, hogy a paradicsom nem földrajzi fogalom, hanem egy állapot, amikor ugyanis az ember élő kapcsolatban van Istennel, Neki engedelmeskedik. Amikor Isten kiűzi az embert a paradicsomból, tulajdonképpen elűzi az embert a maga közeléből, úgy, hogy az embereknek nincs útja és kapcsolata a szerető Istenhez. Arra a gondolatra kell rávezetni a gyermeket, hogy a paradicsom lehetne bárhol, ahol az ember él, tehát a családban, iskolában, munka- és pihenőhelyén, mert mindentűtt lehetne a gyermek élő kapcsolatban Istennel. De nem lehet a bűn miatt. Lehetséges azonban a paradicsom megvalósítása, ha hiszünk a Jézus Krisztusban. Ő ugyanis a paradicsom helye.

Általában vigyáznunk kell az ó-szövetségi történetek kezelésében, mert ami ott testi, mint pl. a paradicsom, azt lelki értelemben kell vennünk, mert az ó-szövetség csak testiekben, de a lelkit szemlélteti. A büntetés: a halál. A halál testi tényében szemlélteti az ó-szövetség a lelki pusztulást, vagyis azt a helyzetet, amikor az ember távol van Istentől. Erre a pontra is ki kell térnie a vezetőnek e tanításnál, mert a gyermek, ha nem is mondja, vagy esetleg csak később eszmél rá, de előbb vagy utóbb felmerülhet benne a kérdés, hogy miért pusztulnak el hát az állatok, melyek nem vétkeztek? Már pedig a halál, a pusztulás csak a bűn következménye. Ezért kell megvilágítani, hogy a halál nem azonos az elmulással, a pusztulással, hanem a halál az Istentől való távollét.

6 Kain és Ábel.

Bár Fankhauser utal arra, hogy mindnyájan bűnösök lettünk, de mégis az a benyomásunk e történet olvasásánál, hogy Ábel fűstjét Isten az Ábel szelídlelkűségéért fogadta el. Ez egészen

elhibázott beállítás lenne. Ábel bűnös. Ezt a tényt mutatja, hogy bár gyilkosság áldozata lett, de mégis meghalt. Isten elfogadta áldozata füstjét, de nem Ábel szelidségéért, hanem kegyelméből, kiválasztása folytán.

Ádám és Éva történetében, mely Kain és Ábel történetéhez bevezetésként szolgál, azt kell kiemelni, hogy Ádám és Éva nyomorúsága nem a munkában állott. Egy szó sincs ugyanis arról, hogy Ádámnak és Évának a paradicsomi állapotban nem kellett dolgozniuk. A nyomorúság abban van és ez a mai ember nyomorúsága is, hogy Isten nélkül dolgozik. A büntetés itt abban van, hogy az embernek meg kellett ismernie: mire megy egymagában, Isten nélkül.

(Itt a 10. pontra ugrunk, kihagyva a kardszonyi szindarabot és történetet.)

10. A gonosz emberek és a jámbor Noé.

Fankhauser egészen helytelen módon különbséget tesz „jó és gonoszok” között erkölcsi értelemben. „Nagyon kell vigyáznunk, mert nincs jó és rossz, csak bűnös. Fankhauser úgy állítja be, mintha lettek volna jó emberek, akiknek az utódai szintén jók voltak és voltak azután rosszak, akiknek a gyermekei is rosszak voltak. A jósághoz sorolja azt is, ha valaki imádkozik, vagy, ha valaki hisz Istenben. Noé is azért maradt meg az özönvíz pusztításából, mintha Isten hite érdeméül tudta volna be.” Fankhauser szerint. Fordítva áll a dolog: Isten kegyelméből tudott Noé hinni és imádkozni, mert Isten meg akarta tartani Noét. Nincs jó és rossz, hanem csak hívő és hitetlen. De a hit is Isten ajándéka, tehát Noé is kegyelemből tartatik meg.

Ez a történet alkalmas arra, hogy a gyermek előt megmutassuk a hit erejét a kísértések között. Aki Istenben hisz, sokszor lehetetlennek, vagy valószínűtlennek látszó parancsot kap, melyet úgy kell teljesítenie, hogy a világ kísértése, üldözése, vagy gúnyja veszi körül. Az Isten oldala mellé való odaállás feltétlenül mindig a világgal való összefüggést jelenti.

11. Az özönvíz.

Ebben a történetben tulajdonképpen nem a múlt, még csak nem is annyira a jelenre, mint a jövőre kell tekintenünk: Isten ítéletére. E felé halad az egész világ. Ebben a történetben az eljövendő ítéletnek a képét rajzolja meg a Szentírás, ahol már nem tehetünk magunkért semmit. Addig kell cselekednünk, amíg időnk van a cselekvésre. Mert amikor az ítélet megkezdődik, már semmit sem tehetünk. Hiszen akkor már szemtől szembe látjuk cselekedni Isten. Isten pedig azt kívánja, hogy addig tegyünk üdvösségünkért

valamit, amíg nem látjuk szemtől-szembe Öt, hanem csak hihetünk Benne. A hit kockázatára figyelmeztet ez az Ige. Fel merjük-e tenni egész életünket Isten Igéreteire, mikor minden ellene mond azoknak, mint ahogyan Noé akkor építi meg bárkáját és akkor vonul be abba, amikor még semmi jele sincs a bekövetkezendőknek, csak Isten Igérete és parancsa hangzott el.

Erre az ítéletre kell előre tekintenünk és ennek világosságában kell látnunk, hogy Isten kiválasztása tényleg valóság és változhatatlan. De, hogy kicsoda Isten kiválasztottja, az éppen azon fordul meg, hogy kicsoda hisz reménység ellenére és biztató emberi jelek nélkül. A kiválasztás gondolata, mely az utolsó ítéletre néz, — az alapgondolat ebben a történetben.

Aranymondás: Könyörülök azon, akin könyörülök és kegyelmezek annak, akinek kegyelmezek. (Róm. 9 : 15.)

Ének: Az erős Isten uraknak Ura ... 1—2. vers.

KOZMA TIBOR.

Felelősség a vasárnapi iskoláért.

Kisebb dolgokkal kapcsolatban felesleges, sőt nevetséges a felelősség kérdéséről beszélni. Jelentőségteljes ügyeknél szomorú s talán tragikus lenne mellőzni, fel sem vetni e problémát.

1. Miért beszélünk hát a felelősség kérdéséről éppen a vasárnapi iskolával kapcsolatban, hiszen ez csak egy kis részlete még az egyházi munkának is, mely többek előtt, a sok, fontos és világrengető kérdés mellett eltörpül?

Nekünk az a rövid válaszuk erre a kérdésre, hogy a vasárnapi iskolai munka, mint a gyermekek számára Istentől rendelt, — és csak a mi szemünk láttára is nagyon megáldott —, legjobban bevált *módszeres igehirdetés*, az *egy szükségesnek, az Isten igéjének* közvetítő eszköze. Tehát nemcsak egy szükséges, hanem a legfontosabb dolgok egyike. Ezzel kapcsolatban lehet és kell beszélni a felelősség kérdéséről. Annak föl nem vetése: mulasztás, bűn!

2. De miért éppen *ma* kell feszegetni ezt a kérdést, mikor a háború és más fontos egyházi és nemzeti kérdés és azokért való felelősség tisztázása előbbre valónak látszik?

A felelősség tisztázása nagy dolgok beindítása idején, vagy csődbejutása alkalmával válik szükségessé. A vasárnapi iskolával kapcsolatban e kérdéssel foglalkozni azért *időszerű*, mert e régen beindított munka a legutóbbi években *elvesztette* azt a *lendületét*, mely nélkül további élete gyümölcsöző nem lehet. Ezt a szomorú meggyözdést az utóbbi években, de különösen az 1942. évi mun-

káról szóló, — *tisztelet a kevés kivételnek*, — egyre kevesebb gonddal és adattal kitöltött, áthuzogatott, vagy ki nem töltött és be sem küldött *jelentővekből* szereztem.

Eddig tehát két kérdést tisztáztunk röviden. Egyik az, hogy a szép multra visszatekintő *vasárnapi iskolai munka egyháznak igehirdetői*, tehát *fontos, felelősségteljes munkája*. Másik az, hogy *ez a munka menetében meglanyhult, sokhelyen elakadt*.

Ha egyházi életünk — illetékesek megállapítása szerint -- sok áldást nyert az utóbbi két évtizedben a vasárnapi iskolai munka következtében. úgy szomorú, de a munka ellanyhulásából, mellőzéséből nem következtethetünk másra, mint arra, hogy templomaink üresebbek, egyházi életünk sivárabb és a lelkipásztorkodás küzdelmesebb lesz az elkövetkezendő időkben.

3. A továbbiakban tisztáznunk kell röviden azt, hogy mindezekért kit, vagy kiket terhel a felelősség?

Míg egyházunk és népünk életkérdéseinek megoldásáért többé-kevésbé *minket lelkipásztorokat is* terhel a felelősség, addig az *igehirdetés pontos, állandó és személyes szolgálatért*, különösen a saját gyülekezetünkben, *csak mi lelkipásztorok vagyunk felelősök*.

Miért?

Mert mint fentebb utaltunk rá, a vasárnapi iskolai munka igehirdetés. Az igehirdetést Krisztus az egyházra bízta. Az egyház ezt a szolgálatot, a kettős (isteni és gyülekezeti) elhívás alapján, velünk, lelkipásztorokkal végezteti. Erre a munkára esküvel köteleztük magunkat. Ezért a munkáért kenyeret és megkülönböztetett tiszteletet élvezünk mi és családunk. És ez az igehirdetői szolgálat nem merülhet ki a szószéki szolgálatban. Mert csak meggondolással mondhatjuk, hogy a szószéki igehirdetés a legfontosabb és a legtöbbit érő, mert a templomba különböző okok miatt el nem járó hívek számára a már jól bevált missziói alkalmak igehirdetése éppen olyan fontos, mint a templombajárók szószékről való építése. Így vagyunk a gyermekekkel és a vasárnapi iskolával, mert jól tudjuk, hogy a felnőtteknek szánt igehirdetésben a gyermekek rendszerint alulmaradnak. Tehát a vasárnapi iskolai igehirdetés elsősorban lelkipásztori feladat.

A beküldött jelentővekből az látszik, hogy ha van is a gyülekezetben vasárnapi iskola, az a gyermekeknek csak egy kisebb százalékát fogja össze, nem használja a munkának minden eszközét s igen sok helyen nincs a lelkipásztornak saját csoportja, állandó helyettesei végzik a munkát s komolynak vélt akadályozó indokok

általán életében soha se vezetett s nem is szándékszik vezetni vasárnap-i iskolát.

A *lelkipásztornak* s általában *lelkészi képesítéssel rendelkező* s a szent szolgálatra esküt tett egyéneknek nem lehet semmiféle indokuk arra, hogy a vasárnapi iskolai munkát könnyedén vegyék, mellőzzék, vagy elejtsék! Tehát nem akadályozhatja abban őket *állandóan* a betegségen kívül semmiféle elfoglaltság sem.

Mivel a vasárnapi iskolai foglalkozás legjobban bevált ideje a vasárnap délelőtti istentiszteletelőtti két óra, ez az ígehirdető lelkipásztornak komoly, de nem legyőzhetetlen akadályt jelenthet, mert a tapasztalat azt bizonyította, hogy gyermekek közötti ígehirdetői munka az azonnal rákövetkező gyülekezeti, templomi ígehirdetést nem lerontja, hanem megtermékenyíti s a fáradtság miatt legfeljebb halkabban, de — bensőségebben hirdetjük az Igét.

Megjegyzéseket, ellenvetéseket lehet tenni az elmondottakkal kapcsolatban, de ezek nem mentenek fel bennünket a felelősség alól.

Mozgósítsuk hát magunkat a vasárnapi iskolai munkában, mert bizony mondom, mi vagyunk érte a felelősök!

DR. MÓZES ANDRÁS.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A vasárnapi iskola anyagi feltételei.

E munkának is, mint bármely más egyházi munkának természetesen *anyagi feltételei* is vannak.

1. Szükségei vannak a csoportnak a gyermekeket és a vezetőket illetően, író- és játékszerek, képek, könyvek, vezérfonalak, levelezés, önképzés, jutalmazás, serkentés, egyik-másiknak hathatóbb támogatása ruhával, lábbelivel, gyógyszerrel s még élelemmel is; tanfolyamra, konferencióra segítség stb.

2. De szüksége van anyagi támogatásra a vasárnapi iskolai szervezet magasabb egységeinek: az *egyházmegyei* és *egyházkerületi* tagozatoknak is. Ezeknek levelezniök kell a csoportokkal, vezetőkkel, konferenciákat kell rendezniök, meg tanfolyamokat, látogatásokat kell lehetségesíteniök, kiadványokról kell gondoskodniök stb. *Mennyi szükség!*

3. *Honnan fedezzük ezeket a szükségeket?*

Legelőször is be kell vezetnünk a vasárnapi iskolába az adakozást s rá kell nevelnünk egyházunk későbbi nagykorú tagjait

a gyülekezet szükségeinek — hálás és bőséges adományaikból összetevődő — hordozására.

A szolgálati nevelési ág kihasználásával, a sáfárság bevezetésével dolgoztassuk gyermekeinket tervszerűen s indítsuk arra, hogy jövedelmük 10 százalékát adják a munka kiéptetésének céljaira.

Az e hónapban elkészítendő *egyházközségi költségvetés*be okvetlenül vegyük fel a vasárnapi iskolát is.

* * *

Tisztelettel észeretettel kérjük azokat a vasárnapi iskolákat, melyek *adományaikat a központ támogatására már megajánlották, hogy adományaikat lehetőleg sürgősen, de legkésőbb az e célra megküldendő csekkapon beküldeni szíveskedjenek.*

DR. MÓZES ANDRÁS,
v. i. megbizott.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A szerkesztőség csak az e célból beküldött theologiai és pedagógiai munkák ismertetését vállalja.

Az új énekeskönyv felő.

A református egyetemes konvent elnöksége által 1943 februárjában rendezett énekügyi konferencia munkálatai. A konferencia megblzásából közrebocsátja:

Révész Imre püspök. Debrecen, 1943. 72 oldal.

A füzet az Egyetemes Konvent által a megújítandó énekeskönyv alapvető, főként zenei problémáinak tisztázása céljából Budapesten, 1943 február 17—19. napjain rendezett zártkörű konferencia tárgyalási anyagát: a konferencián elhangzott előadásokat teszi közzé. Amint a bevezetésben Révész Imre, a konferencia elnöke, megállapítja, „ez a gyűjtemény hivatalosan lerögzített nézeteket semmi vonatkozásban nem tartalmaz; mindegyik szerző minden egyes tényállításaért értéklitéletéért csak egyénileg tehető felelőssé”. (5. o.)

Révész Imrének a rövid bevezetője után, amelyben röviden összefoglalja a konferencia megállapításait, 18 előadás és egy függelék képezi a füzet tartalmát. Egy konferencia értékének megltélésénél a legfontosabb annak megállapítása, hogy kik és miről beszéltek. Ezért szükségesnek tartom a füzet egész tartalomjegyzékének ideiktatását: *Révész Imre*: Az olvasónak üdvösséget az Úrban. *Hodossy Béla* ny. tanítóképzőintézeti igazgató, Sárospatak: A legújabb zsolttárreform tanulságai. *Ágoston Sándor* püspök, Bácsfeketehegy: Hozzászólás. *Márton Barna* orgonista-kántor, Nagykőrös: Az énekeskönyvi reform és a kántori közvélemény. *Dr. Szabó Ernő* főiskolai ének- és zenetanár, Sárospatak: Hozzászólás. *Dr. Victor János* lelkipásztor, Budapest: Egyházi életünk követelményei és az új énekeskönyv. *Kádár Géza* lelkipásztor, egyházkerületi közügyigazgató, Kolozsvár: Hozzászólás. *Csomasz Tóth Kálmán* lelkipásztor, Csurgó: Az énekanyag megrostálásának szempontjai. *Czakó Jenő* vallásoktató lelkész, Cegléd: Hozzászólás. *D. Dr. Révész Imréné* bágyoni Váró Margit Éva okl. középiskolai énektanár, Debrecen: Prózódia és ritmus énekeskönyvünk verseiben. *Czakó Jenő*: Műfordítások énekeskönyvünkben. *Csomasz Tóth Kálmán*: Hozzászólás. *Balla Péter* a Soli Deo Gloria diákszövetség énekügyi titkára, Budapest: Hogyan énekel népünk és ifjúságunk? *Sulyok Imre* evangélikus egyházi orgonás-karnagy, Budapest: Mi volna ámentendő a régi protestáns hymnológiai anyagból? *D. Dr. Kállay Kálmán* egyetemi ny. r. tanár, Debrecen: A Zsolttárok szövegének kritikája. *Ádám Jenő* a Zeneművészeti Főiskola tanára, Budapest: A zsolttárdallamok zenei értéke. *Csomasz Tóth Kálmán*: Hozzászólás. *Vikár Sándor* okl. lelkész, ének- és zenetanár, Nyiregyháze; A dicséret-dallamok zenei értéke. *Dr. Karácsony Sándor* egyetemi ny. r. tanár, Debrecen: A kérdőív tanulságai. Függelék: Az új

magyar református énekeskönyv dicséretanyagának tervezete. Összeállította a Református Egyházi Ének Kedvelőinek Sztárai Mihály Társasága nevében: *Csomasz Tóth Kálmán* lelképásztor.

Egy-egy előadás — kivéve a Karácsony Sándorét, amely 13, és a Fügeléket, amely 10 oldal — átlag két-három, ritkán öt oldal terjedelmű. Mindenik előadáson érzik, hogy szerzője igyekszik a lehető legrövidebben összefogni mondanivalóját. Így a vékony, mindössze 72 oldalt tartalmazó füzet olyan gazdag és olyan súlyos tartalmat ad elénk, hogy nem hiszem, hogy tuloznék, ha azt állítom: ehhez fogható jelentőségű megnyilatkozás énekeskönyvünkről és általában egyházi éneklésügyünkről ezideig még alig látott napvilágot. Fel sem mérhető szolgálatot tett éneklésügyünknek a konferencia ennek a gazdag és értékes anyagnak az összehordásával és közrebocsátásával.

Révész Imre előszavában egy pár megállapításban próbálja összegezni a konferencia eredményeit, amelyeket minden figyelmes olvasó a tárgyalási anyagból levonhat. Megállapításai közül „az egyik az, hogy az énekeskönyvünkkel és annak megújításával, általában egyházi éneklésünkkel kapcsolatos zenei, prózódiai és ritmikai problémák terén meglehetősen eltérő, sőt részben ellentétes nézetek állanak egymással szemben, úgy, hogy itt egy egységes irány kialakulását mástól, mint egy eléggé huzamos, nagyon türelmes tisztázódási folyamattól, szakemberek megismételt eszmecseréjétől, nem lehet remélni. A másik pedig az, hogy mindezen eltérő, sőt ellentétes nézetek képviselői mégis tökéletesen egyetértenek abban a követelményben, hogy az új énekeskönyvnek sokkal erősebben hitvallásosnak, tehát biblikus-reformátorinak és sokkal mélyebben magyarnak kell lennie a mostaninál és hogy e követelmény mindkét ága az új énekeskönyv tartalmára, költői szövegére és zenei kifejezésformáira ngyaránt kiterjesztendő”. (3. 1.) Megállapítja, hogy általában kialakultnak tekinthető arravonatkozólag is a felfogás, hogy a jelenlegi énekeskönyv anyagából mit kell kihagyni és mit kell változtatlanul, vagy átalakítva felvenni az újba. Meg kell tartani a 150. zsolnárt, ha nem is valamennyi Szenczi-versszakával, míg a dicséretanyagunknak többségi része elejtendő. Megállapítja azt is, hogy „a konferencián kiderült, hogy... a magyar református ének- és zeneügy legavatottabb ismerői és művelői között súlyos nézeteltérések vannak, amelyeknek tisztázására és egyeztetésére nem két hónap, hanem két év is aligha lesz elegendő. Egyéb okokat nem említve, pusztán már csak ebből a legnyomósabb okból is arra az álláspontra helyezkedett egyértelműleg a konferencia, hogy egyelőre nem az új énekeskönyv megcsinálását, hanem a tisztázatlan kérdések fölötti komoly, széleskörű, szakavatott eszmecsere megindítását tartja sürgősnek, és ezt kívánja egyebek között azzal is előmozdítani, hogy a maga tárgyalási anyagát ezennel közzéteszi és ugyanakkor, amikor az Egyetemes Konvent énekügyi bizottsága elé, mint végzett munkájáról szóló jelentést, különösen pedig, mint hiteles helyzetképet tisztelettel odaterjeszti, egyben kéri és várja az itt felvetett problémákhoz a magyar református egyházi élet minden olyan munkásának hozzászólását, akiket egyrészt képzettségük és helyzeti energiájuk, másrészt és főként, lelkiismeretük parancsa kötelez és feljogosít arra, hogy a megújítandó énekeskönyv megoldásra váró kérdéseivel akár bibliai és teológiai, akár irodalmi, akár pedig — és ebben a pillanatban ezen a legtisztázatlanabb területen van a főhangsúly — zenei, prózódiai, ritmikai szempontból foglalkozzanak”. (4. o.)

Révész Imrének nagyvonalú összefoglalója is azonban csak feléje mutat a kérdéseknek, csak sejteti a problémáknak azt a tömegét, amely felrajzik e füzet olvasói előtt. Végig kell olvasni ezt a füzetet, elmélyedve, nagyon figyelmesen, hogy előttünk álljon az új énekeskönyvnek s vele kapcsolatosan egész éneklésügyünknek az óriási jelentőségű kérdése. Mert ennek a füzetnek a legjelentősebb szolgálata az, hogy lélekbemarkolóan mutatja fel, hogy milyen roppant érték a mi református egyházunk számára az ének és az azt őriző énekeskönyv. E füzet olvasása által nemcsak az énekeskönyvünkre, az énekeinkre vonatkozó ismereteink bővülnek és mélyülnek, hanem megnövekszik az énekeink és az énekeskönyvünk iránti szeretetünk és megbecsülésünk is.

Redánk, erdélyi reformátusokra nézve kemény ítéletmondás ez a füzet. Ítéletet, kemény ítéletet mond elsősorban a mi ma használatban levő énekeskönyvünk fölött. Énekeskönyvünkben 288 ének van, melyek közül 248 dicséret és Hozsánna ének. Egészen megdöbbentő az a keménység, amellyel a dicséretetek nagyrésztét és Hozsánnaénekeket elveti, köztük olyanokat is, melyek a mi erdélyi gyülekezeteink nagyrészének az elnyomlás idejében sok áldott vigasztalást és épülést hoztak. Még negyedét sem, kb. 55—60 éneket javall ezek közül az új énekeskönyvbe való felvételre. Ellenben megtartandónak véli mind a 150 zoltárt, ha nem is minden Szenczi-versével. E sorok írója — főként zenei szempontból — nem érzi magát hivatottnak, hogy vitába szálljon a konferencián megszólaló szakemberek érveivel, de az a meggyőződése, hogy nekünk erdélyieknek sokat kell tanulnunk és még többet felejtünk, hogy az énekeskönyvnek egy ilyen radikális, az erdélyi énekeskönyvet csaknem megsemmisítő reformjához hozzá tudjunk járulni.

Ítéletmondás ez a konferencia rólunk, erdélyiekről abban a tekintetben is, hogy a konferencián tevőlegesen résztvevő 15 szakember között csak egyetlen egy erdélyi volt jelen. Annál a sajátos fejlődésnél fogva, melyen az erdélyi református énekeskönyv régebben is, de különösen a román uralom idejében átment, indokolt és szükséges lett volna, hogy az erdélyi református egyház több képviselője útján jusson szóhoz. Erdélynek ezt a háttérbe szorulását ítéletmondásnak tekintem azért, mert benne a mi nemtörődőségünknek a megérdemelt jutalmát látom. Akár azt ítélték meg, hogy általában az éneküggel, akár azt, hogy ennek a konferenciának a munkájával nem törődünk kellőképpen, szolgáljon ez az ítélet indításként a jövőre nézve. Tartsuk illőnek és szükségesnek, hogy elmélyedő tanulmányozás és a részletekig menő megbeszélés (sajtó és élőszó) által dolgozzuk fel, világítsuk meg minden oldalról és ismertessük meg minél szélesebb körben e konferenciának rendkívül gazdag és tanulságos anyagát.

Hálásan köszönjük e füzetet, mint drága ajándékot, mindazoknak, akiket illet. Különös érdemének tartjuk, hogy a konferencia anyagát minden simítás és egyeztetés nélkül adja s ezáltal nagyon alkalmas arra, hogy kihívja és kiélelje azokat, a konferencia anyagában is bennefeszülő ellentéteket, amelyeknek harca, becsületes, egyedül a nagy ügyre néző harca nélkül nem remélhető az új énekeskönyv kérdésének megnyugtató és áldáshozó megoldása.

DR. GÖNCZY LAJOS.

Lukácsy Imre: Beszél a múlt.

A dunavecsei ref. egyházközség és Dunavecse község története. Sajtó alá rendezte Molnár Lajos. 1943.

A dunavecsei református templom megépítésének 200 éves fordulójára adták ki ezt a könyvet, amelyben a község és az egyházközség történetét adja elő Dunavecse egyik régi lelkipásztora, Lukácsy Imre. Az egyházközség 1626-ban keletkezett, de a reformáció már előbb is, Szegedi KISS István és Skarica Máté révén, ismeretes volt a község lakosai között. Alapos forrástanulmányok alapján készült ez a történet s benne egy küzdelmek és háborúságok között élő és erősödő, de egyuttal nagy kísértések között forgó egyházközség történetét ismerjük meg. Megismertet a község történetével is, nem rejtve el azokat a gyöngeségeket, amelyeket az a vidék és annak lakossága hordoz, s érdekes megemlékezéseket közöl Petőfinek ezen község életével való kapcsolatairól. Ismerteti az iskolák történetét, s a KIE tábor történetét is, amely mint ismeretes, ennek a községnek a tulajdonát képező szigeten fekszik.

A könyvet régebbi és újabb időkben a község és az egyházközség életében nevezetesebb szerepet játszott személyiségek képei díszítik, valamint képek a község történetéről, különösen az 1941. évi nagy árvízről, amely a községben olyan súlyos veszedelmeket okozott.

Adatai bőségevel, változatosságával, a könyvben elhelyezett képekkel értékes adatokat tartalmaz egy egyházközség életéről. A könyv árát, 6 pengő, a templom javítására fordítják.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I. L.

Legújabb kiadványok:

Kaphatók az „Ifjú Erdély“ Iratterjesztésében.

Andrási Tivadar: Jézus. ára 4.— P.

Barth Károly és Barth Henrik: Szempontok a Szentlélekről szóló tanhoz.
Fordította: Kozma Tibor, ára 2.— P.

Kálvin János: Magyarázata Máté, Márk és Lukács összhangba hozott evangéliumához. Fordította: Rábold Gusztáv. Synoptikus I. kötet 6·50 P, II. kötet 6.— P, III. kötet 6.— P, IV. kötet 7.— P. Mind a négy együtt 24.— P. — Kapható még az Ap. Csel. magyarázatának I-ső kötete, ára 10.— P. Ap. Csel. magyarázatának II-ik kötete, ára 12.— P.

Juhász István: A reformáció az erdélyi románok között. 276 oldal, ára 6.— P.

Katonának való füzetek, drb. à 20 fillér.

Nagy Mózes E.: A nő az Ige mérlegén. 30 f.

„ **A négyes.** 30 fillér.

„ **Levelező nagyasszonyok.** 30 f.

Kádár Géza: Ha meghalunk, az Úrnak halunk meg. Temetési beszédek. Szerző kiadása. 170 oldal, ára 6.— P.

Roy Krisztina: Napországban. 2·50 P.

„ **Három barát.** 2.— P.

Felelős szerkesztő: DR. IMRE LAJOS. — Felelős kiadó: BEKESS KÁROLY.
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Kolozsvár, Hitler-tér 13. Református Theologia.
Csekkszámla száma: 72.276.

Jordáky-nyomda, Kolozsvár, Hitler-tér 13. — Felelős vezető: Jordáky Lajos

A mi dalaink. VIII-ik, legújabb kiadás, ára 2.— P.

Zengjen Hálaének. X-ik kiadás, 90 fillér.

Dr. Kiss Ferenc: Hogyan készülünk a házasságra? ára 20 fillér.

Bántó Tercsi: Ibolyavirág. Kis színdarab gyermekeknek egy felvonásban, dalbetéttel, ára 20 fillér.

Két színdarab. 1.— P.

Debreczeni László: A mi művészetünk. (Fatornyos hazából.) „Ifjú Erdély“ kiadása, 130 oldal, több, mint 50 illusztrációval. ára 3.— P. Egyszerűbb kiadás ára 2.— P.

Fiers Elek: Isten pénzügyei. III. kiadás, 30 f.

Mózes A.: Szabó Sári néni. II. kiadás, 40 f.

Mózes András: Az erdélyi román reformáció kátéirodalma, ára 5 P.

Ráday Pál: Lelki hódolás. Imakönyv, ára füzve 2.50, kötve 12.— P.

László Dezső: Ige - Hit - Egyház, ára 4 P.

Kádár Géza: Templomi Imák, ára 7 P.

Minden magyarországi vallásos jellegű kiadvány kapható vagy beszerezhető az „Ifjú Erdély“ iratterjesztésében. A „Soli Deo Gloria“ Szövetség és „K. I. E.“ minden még kapható kiadványa, az „Exodus“ kiadványai (Karácsony Sándor könyvei stb.), valamint a „Bethlen Gábor“ könyvkereskedés és a „Studium“ kiadványai eredeti bolti árukon kaphatók. Új szorgalmi képek, bibliai mondásos képeslapok nagy választékban kaphatók.
